

VETERANEN

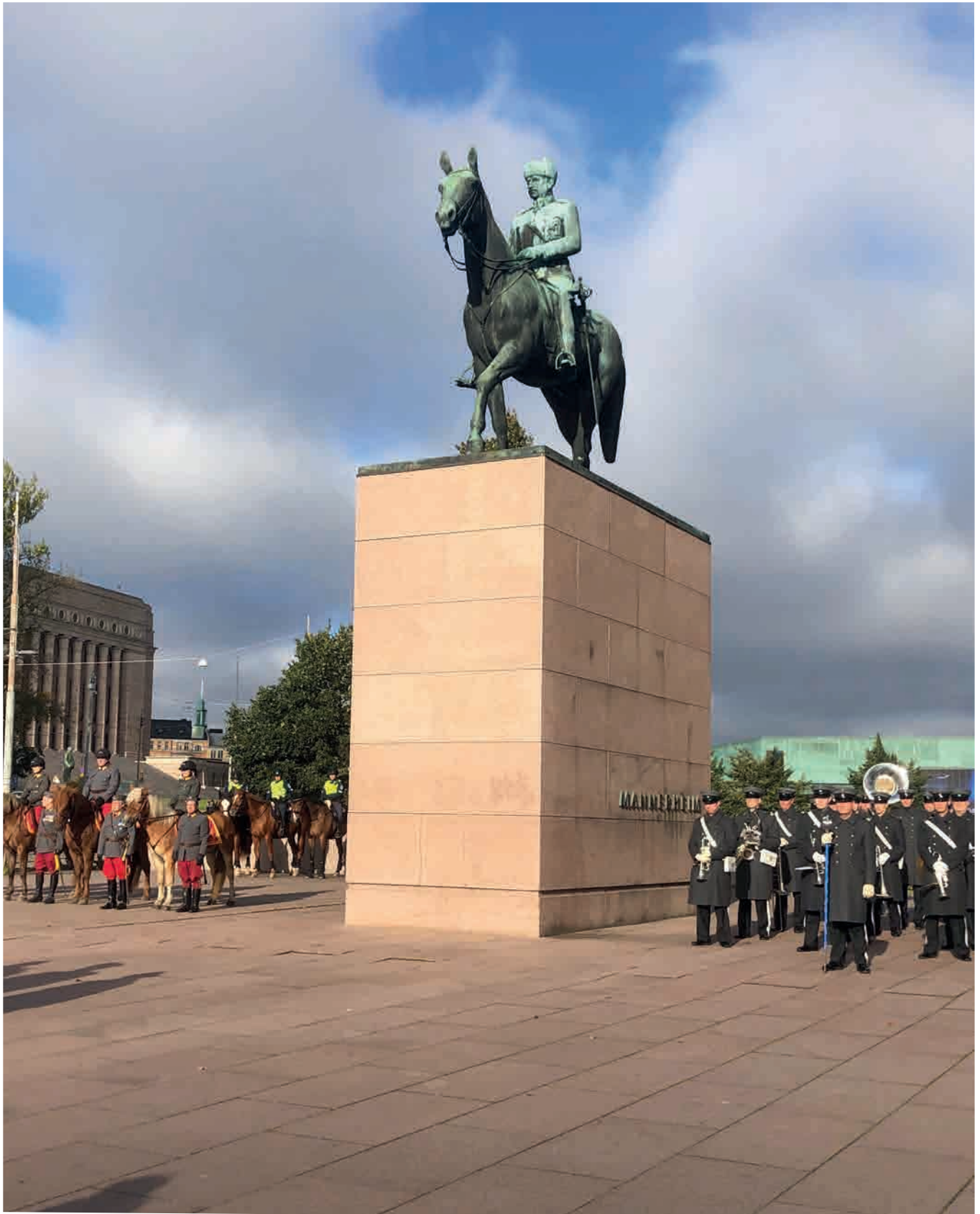

AV ÅR 1918

2/170

Augusti

2023

Anmälan om

ADRESSFÖRÄNDRINGAR NYA
PRENUMERATIONER AVLIDNA
PERSONER m.m. bör göras till
Gunvor Pått
Kyrkoespl. 29 B 39
65100 Vasa,
Tfn 050 36 88 546, gunvor.patt@gmail.com

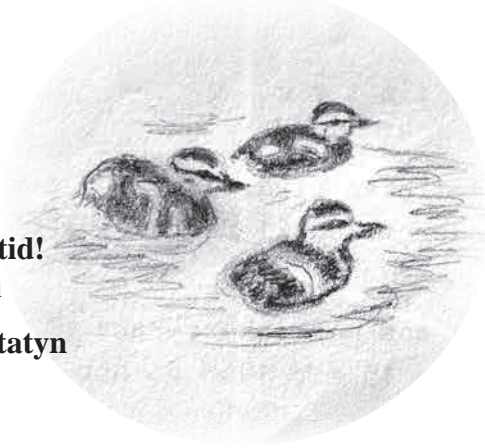
Medlemmar i Frihetskrigets
Södra Traditionsförening bör kontakta
medlemssekreterare Christian Cavonius
ccavonius@gmail.com, 050 4678502

Bidrag till Veteranen:
artiklar, notiser, bilder,
annonser mottas med
tacksamhet.

Insänd materialet i god tid!
viking.aberg@netikka.fi

**Pärmbild: Manneheimstatyn
Helsingfors**

**Veteranen av 1918 har
erhållit stöd från Svensk-
Österbottniska samfundet,
Eugène,
Elisabeth och Birgit
Nygréns stiftelse och
Frihetskrigets Vårdstiftelse.**

Veteranen av år 1918

Utgivare Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten r.f.

Utkommer med 2 nummer per år, vår och höst.

Ansvarig utgivare: Gustav Geust, Almavägen 19, 65610 Korsholm, g.geust@netikka.fi,
Chefredaktör: Gunvor Pått, Kyrkoespl. 29 B 39, 65100 Vasa, tel. 050 3688546. gunvor.patt@gmail.com,
Redaktionsråd: Viking Åberg, Lilian von Bell (Vanda)

Styrelsen för Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten r.f.

Styrelse: Ordförande, Gunvor Pått, Vasa. Viceordförande, Håkan Wörlund, Vasa, Gustav Geust,
Korsholm, Dorrit Högback, Vasa, Tuula Harjunpää, Vasa, Joakim Rönnqvist, Malax, Rea Sten, Vasa,
Gustaf Sten, Vasa, Alf Burman, Korsholm, Jouni Lilja, Vasa.

Sekreterare: Tuula Harjunpää, Kråkfjärdsg. 35 B 15, 65200 Vasa, t.harjunpaa@netikka.fi

Skattmästare: Viking Åberg, Vasa.

Styrelsen för Frihetskrigets Södra Traditionsförening r.f.

Styrelsen 2023. Ordförande *Carl-Johan Hindsberg*, Helsingfors; Viceordförande *Magnus Westerholm*,
Ingå.

Styrelsemedlemmar: *Lilian von Bell*, Vanda; *Ulla-Rita Blomqvist*, Grankulla; *Christian Cavonius*, Ekenäs;
Ola Lindholm, Åbo; *Fred Packalén*, Helsingfors; *Berndt-Gustaf Schauman*, Lovisa;
Henrik Sundbäck, Borgå; *Erkki Tuormaa*, Lovisa; *Mimi Wiik*, Helsingfors.

Kontaktpersoner utanför styrelsen: *Kaj Alakoski*, Kyrkslätt; *Anders von Bell*, Vanda;
Carl-Johan Grönberg, Sjundeå; *Kurt Stoor*, Karis och *Patrik Westerback*, Helsingfors.

Traditionsföreningens hemsida : www.frihetskriget.fi

Veteranen av år 1918 utdelas som medlemsförmån till Frihetskrigets Södra Traditionsförenings
alla medlemmar sedan 2013.

Styrelsen för Frihetskrigets Traditionsförbund

Ordförande Jouni Koskela, Tammerfors, Viceordförande, Nina Schleifer, Helsingfors. Esko Hakulinen,
Seinäjäki, Matti Mikkonen, Valkeala, Tapio Laine, Björneborg, Timo Mäki, Åbo, Veli Suvanto, Lappo,
Carl-Johan Hindsberg, Helsingfors. Verksamhetsledare: Sami Rantanen, Petri Anttila.

Hedersordförande: Timo Siukosaari

Frihetskrigarnas Vårdstiftelse, Skolgatan 16 A, 33200 Tammerfors, tel. 045 634 5025

vape@perinneliitto.fi.

Styrelse: Ordförande direktör Timo Tulosmaa, Tammerfors, viceordförande riksdagsman Harri Jaskari,
Tammerfors. församlingsrådet Mikko Laukkonen, Kankaanpää, Matti Soini, Helsingfors, Veli Suvanto,
Lapua.

Ombrytning och tryck: KTMP Korsholm 2023

Finland och diktatorer – operation Stella Polaris

Ingenting är nytt under solen, sägs det ibland. Historien upprepar sig inte, säger en annan. ”Må det”, brukade min gamla folkskollärare säga, när vi ljög för honom om att vi inte hade rökt tobak bakom knuten.

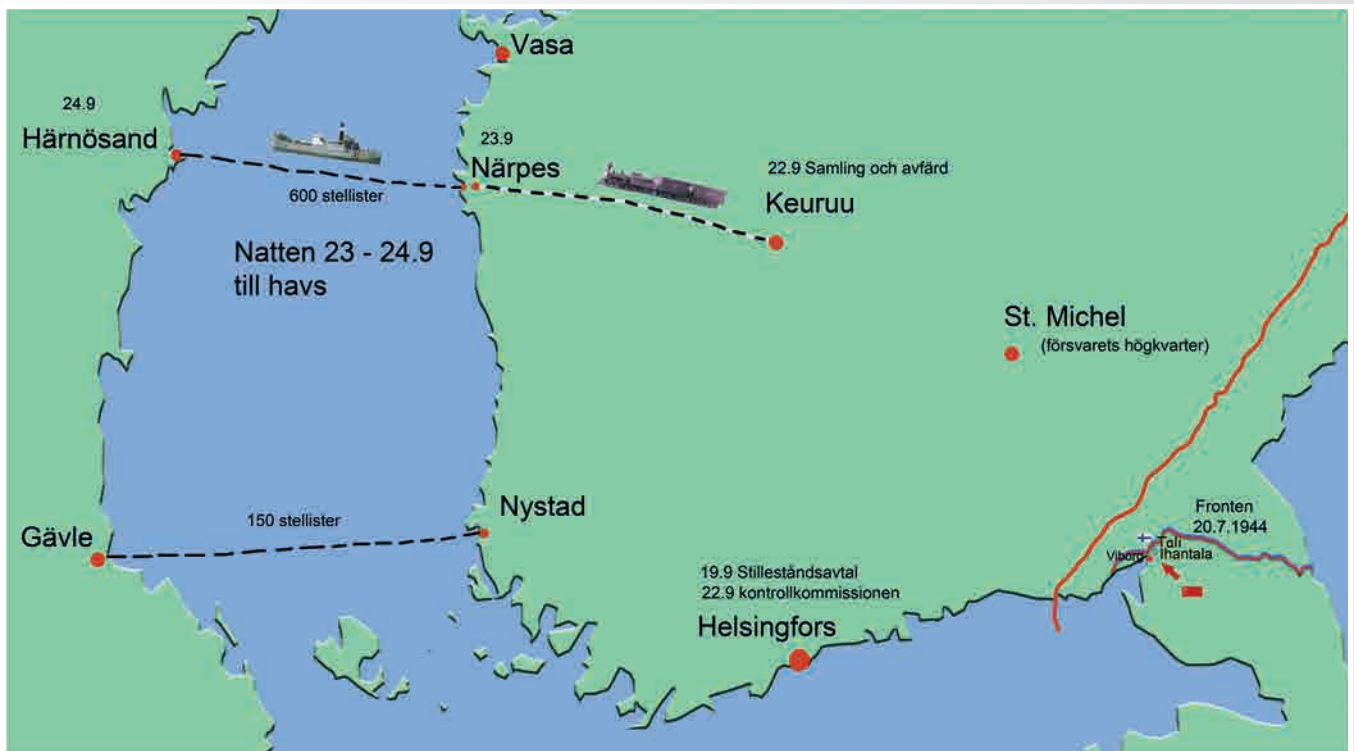
I dagen värld har historien upprepat sig på ett skrämmande sätt. Diktatorn Putin håller på och försöker erövra Ukraina. Diktatorn Stalin försökte erövra Finland, först 1939–1940 och sedan 1941–1944. Skulle han nöja sig

med två försök eller skulle han försöka en tredje gång. År 1944 efter vapenstilleståndet 1944 vågade man i Finland inte tro på att Stalin skulle låta Finland vara i fred. ”Vi måste förbereda oss på ett tredje ryskt försök, ett förnyat anfall”, ansågs på mångt håll i Finland.

Inom armén genomfördes förberedelser på ett kommande befrielsekrig från en rysk ockupation. Den så kallade vapengömmoaffären inleddes. Officers-

kåren smusslade undan vapen och tog hjälp av skyddskåren att gömma vapnen. Det var upp till 100.000 män som var inblandade i detta.

Inom armén rådde under 1944 en fruktan för att Finland inte skulle klara av att bevara självständigheten. Därför fick chefen för underrättelsetjänsten Aladár Paasonen i uppdrag att tillsammans med Reino Hallamaa utarbeta en hemlig operation.

Karta över avfärden genom Finland till Sverige.

Text: SS Georg var ett av de fartyg som förde över flyktingar och material.

Denna operation skulle

- förbereda Finland för ett gerillakrig mot en rysk invaderare,

- föra över allt hemligt material som de finländska radiospanarna hade samlat under vinter- och fortsättningskriget. De finländska radiospanarna hade gjort ett utmärkt jobb och hade knäckt de flesta ryska koderna. Denna information fick inte hamna i ryssarnas händer.

- föra över de finländska radiospanarna med familjer till Sverige. Därifrån skulle radiospaningen fortsätta och det eventuella gerillakriget ledas.

Denna operation var strängt hemlig och fick namnet Stella Polaris. En premiärlöjtnant, som hette Leo Narvaala, skickades till Kaskö för att söka en lämplig hamn för den hemliga avfärden. Leo Narvaala föreslog Nämptäs by i Närpes som lämplig plats. Nämptäs valdes på grund av tre omständigheter.

Nämptäs var långt västerut och hade en liten hamn inne i den skyddade Österfjärden.

Skärgårdshavet var stenigt, endast lokala fiskare kände till farleden ut till havs.

I Närpes talades ett lokalt språk som ingen annan förstod. (Närpesdialekten var nu till fördel då operationen skulle hållas hemlig.)

För att berätta om denna unika och spännande händelse har nu Närpes hembygdsförening r.f. invigt ett nytt museum som kallas Stella Polaris. Man kan i muséet bekanta sig med hela operationen. Den hemliga gruppen radiospanare, som ibland började kallas steller, tas nu fram i dagsljus. Besökare välkomnas i juni och juli under dagtid och under andra tider mot beställning för t.ex. grupper. Beställningar mottas av Närpes Hembygdsförening, www.ojskogsparken.fi eller tfn 045-2771460.

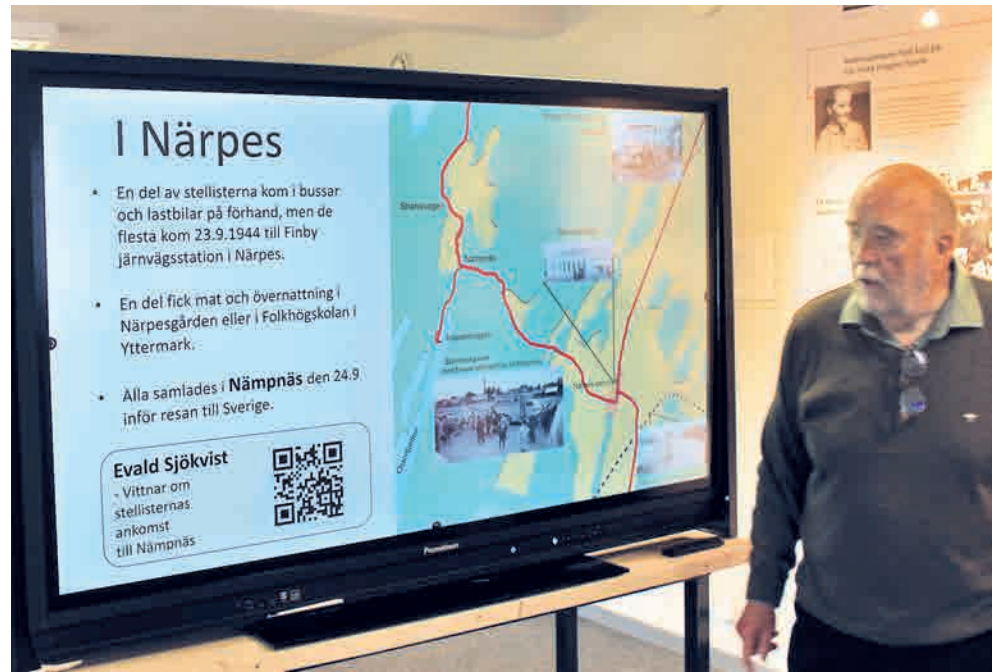
Rainer Böling

**UNDERSTÖD
VETERANEN
MED ANNONSER
OCH BIDRAG**

Utfärd den 5 juli till muséet Stella Polaris i Närpes

Text och foto: Viking Åberg

Utfärden var ett samarbete mellan Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten, Soldatgossarna och Österbottens försvarsgille i Vasa. Eldsjälarna bekom det nya muséet, Rainer Böling och Ben Nyberg tog emot oss. Presentationen av det nya muséet och den hemliga operationen 1944 var uppskattad och gav en livlig diskussion.

Rainer Böling berättade om bakgrunden och genomförandet av operation Stella Polaris.

Ben Nyberg, radioamatör och samlare, har i muséet ett tiotal kommunikationsapparater som använts i våra senaste krig och fortfarande fungerade. Med stort kunnande berättade Ben om varje apparat, var de tillverkats och hur de använts. På bilden berättar han om en 10 watts bärbar radiostation (10 W Br m/39). Finländsk militär gjorde försök med olika radiostationer 1937 och efter dessa försök beslöts att i fortsättningen skulle endast 10 W-stationer prövas. Dessa kunde ge en räckvidd på upp till 50 km. Resultaten av proven resulterade i att finska regeringen beställde 200 stationer från Sverige att levereras 1939. Verkstaden tillverkade dessa stationer men någon leverans till Finland blev det inte, verkstaden brann i maj 1939. På golvet under radiostationen står en handgenerator som kunde användas som strömkälla om det inte fanns laddade ackumulatörer att tillgå.

Med enkla men effektiva hjälpmedel kodades meddelanden mellan enheterna i vårt försvar.

Minnesmärket i Nämpnäs därifrån båtarna avgick.

Deltagarna i utfärden. *Rainar Böling* som tog emot oss står andra från höger. Fjärde från vänster är *Klas Åkerholm*. Han är en av de få nu levande som blev engagerad i Stella Polaris operationen. Som 14-årig Dragnäsbäckpojke blev han kontaktad för ett uppdrag som skulle hållas strängt hemligt och det löftet höll han i 30 år, ända tills uppgifter om operationen gavs offentlighet. Uppdraget gällde att han som hjälpkarl skulle vara med och transportera fem 200 l fat, ett fat med bensin och fyra fat med petroleum, från Torsholmen utanför Petsmo såg med Sundombon Arne Backholms lastbil till Nämpnäs. Lastningen kunde ske i dagsljus, men ankomsten till Nämpnäs måste ske i mörker. Bränslet i faten användes av de fiskare som körde i skytteltrafik mellan Nämpnäs fiskarnas brygga och fartygen som låg utanför på djupare vatten.

Minnesstund den 16 maj i Vasa

Efter ett uppehåll på ett par år samlades medlemmar ur Frihetskrigets Traditionsförening i Kust-Österbotten för att som traditionen bjuder minnas och hedra dem som deltog i frihetskampen.

Klockan 17 samlades vi på Svenska klubben. Ordförande Gunwor Pått hälsade till bords. I sitt tal framhöll hon traditionsföreningarnas plikt att ge kunskap om hur Finland nådde självständighet och vilka offer det krävdes för att få behålla den. Aktivisterna, frihetskrigarna, jägarna och de senare krigens veteraner får inte falla i glömska.

Vid kamratträffen premierades konsult Jouni Lilja med Blå korset. Lilja har under flere årtionden sysslat med veteranarbete. Han skötte också logistiken då krigsveteran Valter Nymans bok utgavs. I Vasa är han kontaktperson för Kalyna (arbetar för Ukraina).

Kvällens föredrag hölls av Jouni Lilja. Han berättade om sin tid som FN-soldat i Södra Libanon 1993-1994 samt visade ett stort antal bilder. Till avslutning fick deltagarna stående lyssna till Sibelius Finlandia framfört på piano av Gunwor Pått.

Jouni Lilja visar bilder från Libanon.

Gunwor Pått hälsar deltagarna välkomna.

Jouni Lilja premieras. Till vänster krigsveteranen Karl-Erik Källström och till höger Gunwor Pått.

MÖTESKALLELSE

Frihetskrigets Södra Traditionsförening rf

håller sitt höstmöte

den 7.11.2023

klockan 17.00 i Karis på Gardberg center.

Närmare informeras på föreningens hemsida och per e-post.

Frihetskrigets Södra Traditionsförening rf:s

VÅRMÖTE

hölls tisdagen den 21 mars 2023

på Skyddskårshuset i Tölö i Helsingfors.

På årsmötet deltog 23 medlemmar

och efter mötet höll

docent Aapo Roselius ett föredrag om Frihetskrigets minneskultur.

Mannerheimmiddagen anno 2023

Traditionsföreningen ordnade årets Mannerheimmiddag på Svenska klubben i Helsingfors den 15 maj i närvaro av ett trettiootal personer. Festföredraget hölls av politices doktor Henrik Ekberg under rubriken "Gustaf Mannerheim och kampen mot bolsjevismen". Henrik Ekbergs färska bok om Mannerheim handlar om marskalkens livsvärv och går in på många avgörande skeden i Finlands 1900-talshistoria. Det är en epok som histo-

rikern och encyklopedisten Henrik Ekberg behärskar väl. Boken hade beställts av ett antal deltagare.

Hälsningstalet hölls av föreningens ordförande Carl-Johan Hindsberg som uppehöll sig vid Finlands öden och konsekvenserna av att vara granne med Ryssland, vilket Ukraina för tillfället känner av i form av en enorm förstörelse och förlust av många människoliv.

Kvartetten sångare från Muntra Musikanter samt föreningens ordförande Carl-Johan Hindsberg (längst till höger på bilden).

Mannerheimmenyn bestod av seljanka, gös walewska och pavlova. Menyn och klubbens kök fick lovord och de serverade rätterna var

goda. En kvartett från MM sjöng några fosterländska sånger som gav kvällen en angenäm inramning.

105 år sedan Pellingeslaget

Den 11 februari 1918 utkämpades en dygnslång häftig strid mellan en knapp bataljon rödgardister och några kompanier nyländska skyddskårister. De röda hade den 8 februari tagit Borgå i besittning och sedan sänt två bataljoner rödgardister i riktning mot Pellinge, dit ca. 300 skyddskårister dragit sig tillbaka från Borgå, för att söka skydd av skärgården. De utgjorde den

s.k. Pellingekåren, som upplöstes och skingrades efter striderna i skärgården.

En del medlemmar i kåren tog sig längs isen mot Helsingfors, där de blev nedskjutna. Största delen stannade en kort tid kvar i den yttre skärgården och färdades sedan över isen till den estniska kusten. Efter att ha samlats i Tallinn reste skyddskåristerna sedan med tåg till Gdansk, för att där omedelbart kunna stiga ombord på den båt, som förde en del av den tyska landstigningsstyrkan till Hangö.

Rödgardisterna anföll försvararna genom att försöka över-skrida sundet mellan Sundö och Pellingelandet, men måste dra sig tillbaka till Sundö med ansenliga förluster. Därefter inleddes en häftig skottväxling över sundet. Den pågick ända till mörkrets inbrott, men försvararna kunde behålla sina ställningar. Under den följande natten beslöt skyddskåristerna att dra sig tillbaka över isen till Vessö och Emsalö där striderna slutade. Reträtten påkallades av att ammunitionen höll på att ta slut.

Dagen efter slaget kunde rödgardisterna ta Pellingelandet i besittning, så Pellingeslaget hade ingen avgörande inver-kade på de rödas avancemang i Nyland. Några år efter Frihets-krigets slut restes en minnessten över Pellingeslaget med namnen på de 5 skyddskårister som blev skjutna.

Text: *Henrik Sundbäck*

Frihetskrigets Södra Traditionsförening r.f:s representanter Anders Weckström och Henrik Sundbäck nedlade en krans vid minnesstenen den 11 februari i år. Weckströms farfar, Otto Weckström, och Sundbäck's morfar, Janne Backman, deltog båda i Pellingeslaget och hörde till dem som tog sig över isen till Tallinn och kom tillbaka till Hangö med den tyska landstigningsstyrkan.

I Lovisa uppmärksammades de tyska truppernas insatser för 105 år sedan

Den 7 april 1918, två månader efter det att Lovisa hade besatts av de röda, landsteg i Lovisa de första avdelningarna av den tyska hjälpeexpeditionen. Inom några dagar hade totalt ca. 3000 man landsatts. Deras uppgift var, att i första hand avbryta järnvägsförbindelsen mellan Lahtis och Viborg.

I år har det förflutit 105 år sedan de tyska trupperna kom och befriade Lovisatrakten. Därför har representanter för Frihetskrigets Södra Traditionsförening från Lovisatrakten uppvakat vid minnesstenarna på de viktigaste stridsplatserna, Hardom, Eskilom och Abborfors. Dessutom nedlades den 7 april en krans vid frihetsstatyn invid torget i Lovisa.

Majoriteten av den lokala befolkningen upplevde tyskarnas ankomst som en stor lättnad. Därför har de lokala byaföreningarna aktivt upprätthållit traditionen, att uppmärksamma de tyska truppernas avgörande insatser och deras uppoffringar.

Striderna i Hardom

De tyska trupperna inledde sitt avancemang mot banan mellan Lahtis och Kouvola den 11 april och mötte då ett hårt motstånd av en stark trupp rödgardister i Hardom. Det ledde till en blodig strid, där 7 tyska soldater stupade. Det antas att ca. 70 rödgardister föll och ett stort antal sårades.

I uppvakningen vid minnesstenen i Eskilom den 12 april deltog många medlemmar i byaföreningen.

Flera medlemmar i byaföreningen deltog i kransnedläggningen den 11 april vid minnesstenen i Hardom, vilken har texten: "Till minnet av tyska vapenbröders kamp för Finlands frihet".

Striderna i Eskilom

En kolonn tyska soldater avancerade från Lovisa via Forsby mot Eskilom. Den hade fått information om att de röda hade lämnat Eskilom och dragit sig vidare norrut mot Mörskom, men uppgifterna var falska. Då kolonnen närmade sig byn öppnade ett förband rödgardister eld från ställningar på bägge sidor av vägen. Förlusterna blev relativt stora, 5 tyska soldater stupade. Det sägs, att ca. 20 rödgardister föll i den häftiga eldstrid som omedelbart uppstod.

Tyskarna var inte beredda på strid vid inmarschen i byn. De upplevde att de blivit lurade in i en fälla, vilket inverkad på

deras kommande förhållande till motståndarna. Ytterst få rödgardister togs tillfånga i de påföljande striderna.

Striderna i Abborfors

Omedelbart efter landstigningen i Lovisa sändes en avdelning tyska soldater i riktning mot Kotka i avsikt, att förbereda en landstigning där. Avdelningen kunde avancera utan strid över broarna i Abborfors och fram ända till Kymmeneborg. Där blev den beskjuten av försvararna i fästningen och var tvungen att retirera tillbaka mot Lovisa efter en kort men häftig strid. Över striden vid Kymmeneborg finns inga egentliga minnesmärken.

Den 18 april fick de östnyländska skyddskåristerna i Jägarbataljonen Thesleff order, att avancera till Abborfors tillsammans med en avdelning tyska soldater ur Östersjödivisionen. Fyra dagar senare inledde man där ett anfall mot de rödgardister som försvarade övergången av Kymmene älvs västra utflöde. Striden var häftig under de tre första dagarna, med stora förluster på bägge sidor. Rödgardisterna drog sig tillbaka till den östra stranden av älven och lade sig där i försvar. De sista dagarna i april föerkom endast sporadisk skottlossning och artilleribeskjutning och den 5 maj gav sig rödgardisterna till fånga och striderna var slut.

Minnesmärket över den sista striden

År 2013 restes en minnessten vid den plats där de sista rödgardisterna gav sig till fånga. I enlighet med det preliminära vapenstillståndsavtal de stridande parterna ingått, samlades den 5 maj alla,

ca. 800 rödgardister vid Abborfors, på Abborfors gård och marscherade sedan därifrån avdelningsvis över broarna till västra

stranden av älven, där de överlämnade sina vapen och gav sig till fånga.

Text: Henrik Sundbäck

Namnplaketten på tyska graven i Abborfors.

I striderna i Abborfors stupade 11 tyska soldater. De är begravda på Abborfors begravningsplats. För att hedra minnet av de stupade, avser Frihetskrigets Södra traditionsförening, att lägga ned en krans vid graven i samband med föreningens sommarexkursion i augusti. Namnplaketten på gravstenen har i år grundligt putsats, så att texten nu kan läsas.

Den 5 maj i år nedlade representanter för Frihetskrigets Södra Traditionsförening en krans vid minnesmärket över de sista striderna. Det finns vid korsningen av Elimävägen och Savukoskivägen och har texten: "Till minnet av att striderna under inbördeskriget 1918 upphörde"

Ett försök att rädda skyddskåreerna i Nyland i februari 1918

Den 20 februari kom till Mannerheim i högkvarteret i Seinäjoki två budbärare från Sigurdskåren, stabskapten Denisov och kandidat Murman. De begärde, att skyddskåreerna i östra Nyland skulle undsättas, eftersom de hade upplösts och levde gömda i de nyländska skogarna och på öarna i skärgården.

Understödda av chefen för Savolaxgruppen, generalkvartermästaren Löfström, lyckades budbärarna övertyga Mannerheim, att ett hjälpföretag mot Lovisa-Borgå kunde lyckas. Efter mycken tvekan beslöt han slutligen, att sända en expedition på ca 700 man från Sysmä och Mäntyharju via Heinola och Lahtis mot den nyländska kusten. Enligt ordern skulle styrkan tränga fram ända till Mörskom och därifrån försöka förena sig med skyddskåristerna i östra Nyland.

Anfallsordern

Till ledare för expeditionen utsågs den svenska överstelöjtnanten Hjalmarson, som den 21 februari fick följande order av Mannerheim:

”I Nyland varande skyddskårer befinna sig i ett svårt läge, delade i två grupper, en i Borgå-Lovisa skärgård och den andra i Kyrkslätt-Sjundeå. De röda håller sannolikt alla större orter besatta, medan lands-

befolkningen i Nyland i stor utsträckning anses sympatisera med de vita.

För undsättning av Nylands regeringstroga befolkning, rensning av trakten kring Lovisa och Borgå samt beväpning och organisation av nya skyddskårer i dessa trakter, skall Ni, efter erforderliga förberedelser, med Er enligt nedan underställda krafter m.m. framgå från linjen Sysmä-Mäntyharju över Lahtis i första hand till trakten av Mörskom. Nylands beväpnade skyddskårer kommer att bilda en självständigt opererande kår, vilken ställs under Ert befäl. Er *uppgift* blir härvid, att med alla tillbudsstående medel avbryta förbindelsen på banan Riihimäki-Viborg och hindra undsättning österifrån av de röda i sydvästra Finland.”

Då denna anfallsorder gavs hade man ytterst knapphändig information om de röda truppers positioner och styrka i den riktning undsättningsstyrkan skulle röra sig. Hjalmarson har i sina krigsminnen hävdat, att det vid utfärdande av anfallsordern för honom uppgavs, att fronten mellan Lahtis och Kouvola var obesatt och att man genom denna, ca 60 km breda öppning, i ilmarsch kunde ta sig fram till Mörskom utan strider.

Samma dag som anfallsordern utfärdades ryckte dock ca. trehundra rödgardister från Lahtis röda garde in i Heinola och

skickade ryttarpatruller vidare fram ända till Lusi. För att förhindra de röda att tränga ännu längre fram norrut, sände Hjalmarson ett kompani under ledning av jägaren Kara från Sysmä till Lusi. På så sätt kunde man driva de röda tillbaka till Heinola, där de lade sig i försvar strax norr om centrum.

Hjalmarson bedömde, att det inte efter att de röda hade besatt Heinola, mera fanns någon lucka i den röda fronten och att man därför inte mera skulle kunna avancera söderut utan strid. Han beslöt, att först försöka erövra och befria Heinola.

Anfallsstyrkan

Till Hjalmarsons disposition ställdes ca 500 beväpnade skyddskårister förlagda i Sysmä, ca 150 utvalda män med slädar för transport av materiel urlastat i Mäntyharju, 40 nyutbildade Vöråinstruktörer och ett sprängkommando på ca 15 man. Från Seinäjoki sändes dessutom övrig personal, de rikssvenska officerarna Glimstedt och Douglas, två läkare och två sjuksköterskor. En stor del av materialet var avsett för skyddskåreerna i Nyland. Man skulle medföra bl.a. 3000 gevär, 500 000 patroner, 4 kulsprutor, 24 patronband, lådor med handgranater, ca 1000 patronbälten, 10 000 kg bröd, 225 kg socker, 27 kg te och en mängd sjukvårdsmaterial. Totalt skulle omkring 300 slädar rekvideras för transport av såväl manskapet som den stora trossen.

Hjälptruppen samlad för avfärd från Sysmä.

En stor del av de trupper som Hjalmarson fick till sin disposition hade veckorna före varit involverade i försvaret av sina hemtrakter. Nu skulle de delta i en riskfylld expedition långt hemifrån. Då uppmarschen mot Heinola dessutom måste hållas helt hemlig för att inte väcka fiendens uppmärksamhet, blev trupperna informerade om uppdragets art och omfattning först då man nådde de avtalade anfallsplatserna där striderna inleddes. Motivationen att snabbt och målmedvetet avancera var följaktligen inte den bästa. Hjalmarson kanske också saknade den auktoritet som skulle ha behövts för att leda de otränade trupperna till framgång i ett riskfyllt uppdrag.

Heinola angreps från fyra håll

Hjalmarson valde att inleda marschen mot Mörskom genom att snabbt försöka inta och befria Heinola, där man antog att det fanns 400 - 600 beväpnade rödgardister samt några maskingevär och kanoner. Spaningen

hade gett vid handen, att Heinola kyrkby norr om stan, var obesatt och att inga rödgardister upptäckts utanför stadens gränser. Man trodde det var möjligt, att snabbt avancera mot försvararna på åsen norr om stan.

Anfallet söderut inleddes den 28 februari före dag gryningen. Man hade haft två dygn på sig att samla trupperna, rekvirera hästar, slädar och foder samt lasta i allt materiel, som skulle medtas för skyddskåristerna i östra Nyland. Hjälpstyrkan samlades i Sysmä och Mäntyharju. Därifrån färdades man mot Heinola indelade i fyra olika kolonner mot respektive anfallsområde.

Anfallarna angrep Heinola från fyra olika riktningar. Grupp Glimstedt, bestående av kompaniet Bergström, maskingevärsplutonen Lindqvist och skidlöparavdelningen Gouideau förflyttade sig från Marjoniemi nordväst om Heinola över isen på sjön Ruotsalainen mot bron som leder från Heinola mot Lahtis. Gruppens uppgift var att

avskära telefonförbindelsen och fiendens reträtt längs vägen till Lahtis. En del av Grupp Glimstedt stannade kvar i Tähtiniemi strax väster om Heinola, för att där hindra utbrytningsförsök mot väster över sjön Ruotsalainen. Huvudanfallet riktades längs vägarna från norr. Det leddes av Hjalmarson, som förfogade över tre kompanier ledda av Eklund, Koskela och Kara. Skidlöparavdelningen Malmberg avancerade på östra sidan om Heinola och lade sig i ställning där.

Avsikten var att överrumpla fienden, men vid avancemanget under kvällen avlossades av misstag ett antal skott, vilka väckte de försvarande rödgardisterna. Dessutom lyckades man inte avskära telefonförbindelsen till Lahtis, vilket innebar att en avdelning ur Lahtis röda garde hann undsätta försvararna under stridens gång. Dessa två omständigheter bidrog kraftigt till att Heinola inte kunde befrias.

Anfallet mot bron misslyckades

Gruppen Glimstedt lyckades ta sig iland nära södra ändan av brofästet och avancera upp på vägen mot bron. En patrull utsändes att avskära telefonförbindelsen, men lyckades inte göra det. Först mot kvällen innan man drog sig tillbaka lyckades man kapa ledningarna, men då hade redan försvararna larmat hjälp till platsen.

Då man avancerade ner mot bron för att kunna beskjuta försvararna vid norra brofästet, blev Glimstedt dödligt sårad. Fänrik Bergström övertog befälet och man lyckades driva några

Landsvägsbron, söder om Heinola, där major Glimstedt stupade.

försvarande grupper över bron mot norra stranden. Den var dock starkt befäst och anfallarna utsattes för häftig maskingevärsseld. Striden blev stående för flera timmar. Från Lahtishållet närmade sig undsättande rödgardister i ryggen på Bergströms skyddskårister. Avdelningen var tvungen att snabbt dra sig tillbaka över isen på sjön Ruotsalainen, förföljd av ryttarpatruller. Reträtten fortsatte ända till Lusi. En del av trupperna var så skärade av dagens händelser, att de fortsatte vidare ända till Sysmä.

Huvudanfallet riktades från norr mot centrum

De tre kompanier, som anföll norrifrån, mötte mycket starkt motstånd, då de skulle över-skrida de öppna fälten på norra sidan av Heinola. Anfallet stannade genast upp. Beskjutningen pågick i några timmar. Efter att mera ammunition framförts, gjordes ännu ett nytt anfallsförsök, men förlusterna bara ökade. De röda hade förskansat sig på

åsen norr om stan och hade där en bra försvarsposition. Försvaret fördes av ledaren från Heinola arbetarförening, Erik Sirén. Efter ca 10 timmars skottlossning i 15 graders kyla var trupperna i akut behov av vila. Kl. 5 på eftermiddagen gavs order om återtåg till Heinola kyrkby. Också skidlöparavdelning Malmberg drogs tillbaka från sin position öster om Hei-

nola. Reträtten kunde genomföras utan att störas av fienden. Vid 8-tiden på kvällen fick Hjalmarson meddelande om att Glimstedt stupat och att Bergström fört sin grupp tillbaka till Lusi.

Anfallet avblåses

Efter att alla trupper dragits tillbaka till sina utgångspositioner meddelade Hjalmarson till högkvarteret:

Lusi den 28.2.kl.8 e.m.

Till Högsta Befälhavaren

Efter 12 timmars förlustbringande strid mot med talrika kulsprutor försedd och i stark befäst ställning stående fiende hejdad vid Heinola.

Ser mig med till förfogande stående medel ur stånd att för närvarande fullfölja givet uppdrag.

Glimstedt stupad.

Hjalmarson

Förlusterna under denna dag blev sammanlagt 17 stupade, 26 sårade, 15 sjuka och 12 saknade, eller omkring 10 % av den deltagande styrkan. Karas kompani, som anföll direkt mot fienden hade 7 stupade, 11 sårade, 7 sjuka och 2 saknade motsvarande ca 20 % av styrkan.

Den 1 mars kl. 6 på morgonen fördes kompanierna från kyrkbyn tillbaka till Lusi. Följande dag återkallades Hjalmarson och Douglas till högkvarteret. Karas kompani kvarlämnades i Lusi för bevakning, Eklunds kompani beordrades till Mäntyharju och de övriga förbanden kördes till Sysmä för utbildning och omorganisering.

Valde Hjalmarson fel taktik?

Räddningsoperationen hade igångsatts av högkvarteret. Den hör till de få helt misslyckade operationerna under Frihetskriget och därför kanske också till de minst omskrivna. Varför misslyckades operationen? Man har sagt att Hjalmarson valde fel taktik att nå sitt mål. Han valde att direkt anfälla ett starkt beväpnat rött fäste, utan att känna till försvararnas positioner och verkliga styrka. Man visste ju att de röda hade starka reserver på nära håll i Lahtis och att man till varje pris måste kunna hindra dem att dras med i striderna. Också om man lyckats befria Heinola skulle reserverna

i Lahtis mobiliserats för att försvara järnvägslinjen Lahti-Kouvola. Den var ju en livsnerv av mycket stor vikt för alla trupper väster om Kouvola. Om intagningen av Heinola lyckats, hade man varit tvungen att avvärja och internera hundratals fångar samtidigt som undsättande trupper från Lahtis hade gått till anfall.

Många hävdar, att Hjalmarson i stället borde ha försökt binda försvararna i Heinola med möjligast små insatser och sedan i skydd av mörkret fört hela hjälpestyrkan på östra sidan förbi Heinola mot järnvägslinjen och vidare mot Mörskom. En sådan taktik kunde ha varit framgångsrik, men hade krävt lyckad spaning och mycket stridsvana trupper.

Järnvägen svår att överskrida

Expeditionen hade kanske kunnat nå banan, men knappast kunnat överskrida den. I den försvarsplan som chefen för röda gardets generalstab, Ali Aaltonen, i slutet av januari framlade för den röda krigsledningen, var järnvägslinjen Lahti-Kouvola-Kotka av ytterst stor vikt för den röda krigsföringen. I februari var banan helt i händerna på de röda, flera pansartåg patrullerade regelbundet på banan. I Lahtis och i Kouvolastrakten fanns ett stort antal stridsdugliga röda kompanier med uppgift bl.a. att säkra transporterna

av vapen och förnödenheter längs järnvägen från Viborg, St. Petersburg och Kotka hamn. Hjalmarson hade sannolikt haft problem att föra hela sin avdelning över järnvägen, än svårare att bryta trafiken.

Kritiskt läge för Östra Nyland

Slutligen är det uppenbart, att hjälpexpeditionen skulle ha haft hårt motstånd av de röda i omgivningen söder om banan. Borgå och Lovisa hade redan i början av februari besatts av de röda. Skyddskåristerna hade upplösts och var fördrivna till skärgården. Kårerna hade inte mera kunnat samlas för att ansluta sig till expeditionsstyrkan. Den hade ensam fått försvara sig mot välbeväpnade förband från Kotka-Kouvolatrakten och från Borgå-Hyvingetrakten. Det kunde ha slutat i katastrof för hjälpexpeditionen.

Undsättningsoperationen misslyckades och ledde till ansevärliga förluster för de deltagande förbanden. Ändå kan man hävda, att en framgång för expeditionen med säkerhet hade lett till ännu mera blodspillan och lidanden än de förluster, som striden i Heinola medförde. Så som krigsläget var i östra Nyland i februari, hade hjälpexpeditionen, trots att den hade nått sitt mål, knappast kunnat inverka på krigets utgång.

Text: *Henrik Sundbäck*

Källor:

Finlands Frihetskrig IV, skildrat av deltagare. Ab F. Tilgman Oy 1924. Finlands Frihetskrig 1918. Utg. av kommittén för Frihetskrigets historia. Söderström & Co. Helsingfors 1923.

Spalernaja, gallerjägarnas fängelse

Under den andra förryskningsperioden ökade det aktiva motståndet. Man smugglade vapen och förbjuden litteratur. Jägarrörelsen bildades, unga män begav sig till Lockstedter Lager för att få militärutbildning. I början gick vägen via Kemi och Torneå, men redan 28.9.1915 fick stabschefen för ryska 6. armén generalguvernör Seyn underrättelse om att ” i landet bedrivs en intensiv agitation för att få finländsk ungdom, speciellt stu-

denter, till tyska officersskolor, där de förbereds att verka som ledare för ett uppror i Finland.” I oktober fick man vetskap om krigsskolan i Holstein och samtidigt dök en okänd person upp hos ryska vicekonsuln i Haparanda och frågade efter ” den konsul som ger pengar till en resa till Tyskland.” Då han märkte att han kommit till fel konsul, försvann han snabbt, men nu sände vicekonsuln en rapport till sina överordnade.

Ryssarna hade ett bevakningsnät som sträckte sig över hela landet. Gendarmer bevakade tågstationer och gjorde husundersökningar, ibland iklädda civila kläder. Då Ausbildungstruppe Lockstedt inletts hösten 1915, sändes jägare till Finland för att värva rekryter. Särskilt vid kusterna uppstod etappstationer via vilka Tysklandsfararna kom ut ur landet. Hallan Ukon ((Juho Johan) Alfred Heikkinen) talo i Hyrynsalmi gav tillfälligt husrum åt många värvare och jägarrekryter. Vihtori Kosola hade en stor gård med tillhörande gästgiveri och hållskjuts i Lappo. Eftersom det kunde finnas angivare och spioner måste vissa försiktighetsåtgärder vidtas. När en rekryt anlände till Kosolas gård skulle han beställa kaffe för 25 penni och då han överräckte slanten skulle han säga de två sista siffrorna på slanten sammanräknade. Innan Kosola i februari 1916 fängslades och fördes till Spalernaja, hann ca 250 jägaraspiranter färdas via denna etapp.

En hel del greps och fördes till länsfängelset i Vasa eller Viborg, högvakten på Skatudden eller över isen till Sveaborg. Därefter vidtog förhören, dag efter dag samma frågor. De flesta förnekade allt. Förhör med Väinö Lindén (senare överste, arméläkare):

Känner Ni Bruhn?

Nej.

Känner Ni Backberg?

Chefen för gendarmera general Jerjomin vid sitt arbetsbord.

Nej.

Hur lyckades värvningen?

- *Vad avser herr general med värvning?*

- *I tyska armén finns en stor grupp finländare och Ni värvar sådana dit.*

- *Något sådant har jag aldrig hört om.*

- *Vi har bevis att ni har värvat och enligt dessa bevis kan Ni inom 24 timmar dömas till hängning.*

- *Ni kände Ruuth?*

- *Vilken Ruuth?*

- *Han var också värvare,*

- *Jag vet inget om det.*

Efter en veckas förhör hade, enligt förhørsledaren ”de flesta redan hängts” (ingen hade hängts). Därefter sändes Lindén 5.7. till Spalernaja i Petersburg.

Fängelset Spalernaja, byggt 1871-1875, låg vid Spalernaja-gatan i St Petersburg. I byggnaden fanns 317 celler för en

fånge, 68 gruppceller samt isole-ringsceller och straffrum. Fängelset ansågs modernt för sin tid. I varje cell fanns vattenledning och WC. Det fanns centralvärme, men den togs i bruk först i slutet av oktober. När det om vintern kunde vara -30 grader, måste fångarna vandra omkring i cellen nätterna igenom för att hålla sig varma. Rummen i fängelsets sjukhus, Kresty, var rymliga och luftiga, men smutsiga. I Kresty dog 5-10 personer per dag. Den helige Alexander Nevskis kapell var beläget i fängelsets gårdsflygel, tredje våningen, fram till år 1919 då det nedlades. Spalernaja användes närmast till förvaring av politiska fångar. Till dessa räknades förutom kommunister och revolutionärer de finländska aktivister som anhölls av tsarens hemliga polis Ohranan.

Under revolutionen i (februari) mars 1917 befriade de uppro-riska alla fångar. Fängelset togs

pånytt i bruk år 1920 och hörde då till KGB och FSB. Under den sovjetryska tiden försämrades förhållandena och bemötandet av fångarna ytterligare. Ännu på 1980-talet förvarades ett antal fångar på Spalernaja. Därefter revs byggnaden. - Omgivningen kring fängelset var väl-skött. På gårdsplanen växte blommande träd och buskar.

Samtliga celler var mer eller mindre smutsiga, eftersom endast korridorerna och WC:n

En av cellerna.

Spalernaja.

I en korridor.

städades regelbundet. I första våningen var rummen så fuktiga att rappningen lossnade. Dessutom kryllade det av löss och annan ohyra. Rex Strömberg (apotekare, jägaraspirant): ”En gång försökte jag tvätta golvet, men det borde jag ha lämnat ogjort, eftersom den tjocka smutsbeläggningen endast mjuknade till en sirapsliknande massa som inte ville torka. Jag blev tvungen att klafsa omkring med galoscher på fötterna.”

Lakan och dynvar stank, också som nytvättade. De föreföll också hårda av någotslags fett som man inte fått bort i tvätten. Fångarna fick duscha varannan vecka. Själva badrummet var avskyvärt. Det fanns ett badkar och en ”duscharapparat”. Väggarna och golvet var otroligt smutsiga och hala. För kläderna fanns endast en bänk, vars yta täcktes av någonslags svart smet.

Maten utgjorde ett stort problem. Det enda som gick an var rysslimporna och det kokande vattnet (kipjatok). Menyn var inte särskilt omfattande, men efter någon dags matvägran blev man tvungen att få i sig det som erbjöds: Bovetevälling, potatis-soppa där potatis var en sällsynthet, korngryn stekta i härsken olja, strömmings-soppa. Den träsked som fången fick till sitt förfogande var stor som en slev och passade inte ihop med munnen. I fängelset fanns också ett slags Herrarnas kök och en butik, där man fick beställa specialmat, om man hade pengar.

Trots alla besvärligheter gick det inte att klaga och bråka hur som helst, ty då hamnade man i karcercellen på bröd, salt och vatten.

Nikolai Mashkevity

Det var ett mörkt rum, fönstret var täckt av en plåtskiva. Karcercellen var också mycket kall och det var fullt med löss och kackerlackor, så fången var tvungen att röra på sig hela tiden.

I Spalernaja fortsatte förhören och hoten om straff. Undersökningsdomaren vid St Petersburgs distriktsrätt, Mashkevity, var enligt Arthur Malm (jägare, värvare) en riktig Mefisto-typ: Lång, smal, kall, känslös, snabbtänkt, mörkt hår och pipskägg.

Fångarna anklagades för ”förräderi mot kejsaren och kejsardömet, försök att med våld lösgöra Finland från Ryssland, medde-

lande om den baltiska flottans rörelser i Finska viken eller värvande av män till Lockstedt”.

”Jag Nikolai Mashkevity vilken på allerhögsta befallning beordrats att undersöka detta ärende kommer att kräva ett straff enligt §§ 100 och 102.”

Detta innebar dödsdom (§ 100) och därefter ännu 8 års straffarbete (§ 102) (!). På grund av revolutionen i mars kom domarna inte att verkställas. Däremot var färderna till distriktsrätten, där man läste upp undersökningsprotokollen, uppfriskande och intressanta. Trots att undersökningsdomarna Mashkevity och Sjerebrakov gett stränga order om att två finländare inte fick vistas i samma cell, fick alla fångar umgås fritt i distriktsrättens lokaliteter. Där fick de röka och beställa te och vetebröd samt träffa sina egna och vänner. Där lärde de också känna Kerenskijs goda vän advokaten Sheptovitsky. Denne visade stort intresse för finländarnas sak och gjorde också upp en slags försvarsplan åt dem. Självt kunde han inte åta sig fallen, eftersom han inte godkändes av krigsrätten.

Distriktsrätten.

I rätten delades fångarna i en finsk och en svensk grupp och försågs med tolkar. Många satt med penna och gjorde anteckningar. Här lärde man sig en hel del om sina medfångar, om sina angivare och förrädare. "Oftast lyssnade vi inte på vad som sades, eftersom vi hade så mycket att tala om." Uppläsningarna räckte länge. Först lästes angivarens protokoll, sedan förhörprotokollen. I början av år 1917 upphörde läsandet plötsligt.

Ensamheten kunde vara tung. En värvare klagade, att det var värst på morgonen, då man hade en helt händselös dag framför sig. Några skrev dagbok eller läste. Man fick låna tre böcker per vecka från biblioteket, oavsett sidantal. Till en början var det brist på svensk- och finskspråkig litteratur, men vartefter fångarna fick böcker från släkt och vänner och därefter donerade böckerna till biblioteket, utökades urvalet.

Det gick att hålla kontakt med granncellerna med hjälp av ett knackningssystem. Nykomlingar försågs så gott det gick med koden.

Många hade redan i Helsingfors eller Viborg lärt sig knackningskoden. De ryskspråkiga hade

en egen kod. Det gick också att samtala via WC-stolen om man avlägsnat tillräckligt med vatten, men risken fanns då att någon vaktman var i närheten.

Fångarna hade också möjlighet att arbeta, till exempel tillverkade många cigarrettfodral, 10 kopek/1000 st. Hälften av pengarna fick fången genast, den andra hälften då han släpptes fri. I oktober 1916 hade Georg Ahlholm (jäg.kapt.) tillverkat 118000 fodral. Vihtori Kosola blev mästare i snabbhet: 3000 fodral per dag. Sedan slog Lauri Koskinen (gallerjägare) rekord genom att ha tillverkat 400000 fodral. Anton Pitkänen (värvare) tillverkade patronlådor.

Armas Evald Hallikainen (fängslad av okänd orsak, senare frihetskrigare) tillbringade hela sin tid i Spalernaja utan kontakt med andra medfångar, utom tre kackerlackor. En och en dök de upp, då det var matdags: Petter,

Hesekiel och Emanuel. Då Hallikainen blev fri sökte han i all hast sina kamrater. Petter var försvunnen men de två andra fick följa hem med Hallikainen, i en tändsticksask.

Det var den 12. mars som befrielsens stund randades. De flesta Spalernaja-fångar har berättat eller skrivit om den. Nog hade man hört rykten, främst från de ryska fångarna och vakterna, men ingen trodde egentligen att en revolution skulle ske inom den närmaste framtiden. Men plötsligt hördes rop och skott från gården, tramp i korridorerna, celldörrarna öppnades, ryska fångar och vakter, finländska värvare, aktivister, jägare. Alla kramade varandra. Det var en glädjefest. I nedersta våningen slog man sönder straffångarnas kedjor. Många finländare samlades sedan på finska stationen och nu var frågan hur man skulle komma hem.

Dokumentet bränns.

.
a	b	d	e	f
g	h	i	j	k
l	m	n	o	p
r	s	t	u	v
y	ä	ö	—	—

först lodrät punktrad - paus
 - vågrät punktrad
 b . paus ..
 ö paus ...

I samband med befrielsen av fångarna stacks fängelset i brand, men skadorna blev inte särskilt omfattande. Följande dag återvände Arvo Ahti för att hämta sin anteckningsbok och sin träscked som minne av fängelsetiden. Elden hade inte för-

stört föremålen. På krigsrättens gårdsplan brände man arkivet.

I staden gick det nu rykten om befrielsen av de finländska politiska fångarna. Snart fick de höra att Rysslands interimistiska regering gett order om att på

nytt fångsla de finländska fångarna. Dessa måste nu hålla sig gömda. En del flydde till Sverige, jägarna återvände till Lockstedt.

GP

Källor:

Pekkola ja Auer: Kalterijäkärit I – III.

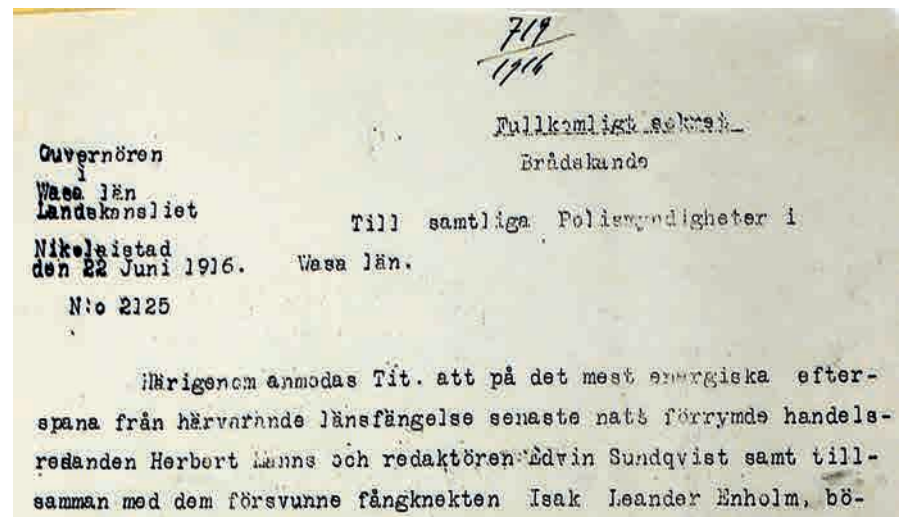
Några som lyckades fly

Flykten upptäcktes mellan 4 och 5 på morgonen 1916. Stor uppståndelse. Snart kom den ryska generalguvernören i Finland F.A. Seyn på inspektions- och upptuktelsebesök.

Landskansliet: *Till samtliga polismyndigheter Nikolaistad, i Wasa län den 22 juni 1916 N:o 2125*

Här anmodas Tit att på det mest energiska efterspana från härvarande fängelse senaste natt förrymda handelsresande **Herbert Manns** och redaktören **Edvin Sundqvist** samt tillsammans med dem försvunna fångnekten **Isak Leander Enholm**, börande de, vid anträffande, gripas och under säker bevakning införpassas samt angående åtgärden utan minsta tidsutdrag om möjligt telegrafiskt hit inberätta.

Herbert Manns, 27 år gammal, medellängd, mörklätt, rak näsa, mager och mycket ble, små mustascher, bruna ögon. Vid sin flykt hade han en längre skäggstub

Guvernören i Wasa län: *Brådskande, Fullkomligt sekret*

emedan han under en långvarig sjukdom varit orakad.

Redaktör **Sundqvist** 30 år gammal av medellängd, mörklätt, uppstående mörkt hår, utan skägg och mustascher, potatisnäsa. Vid sin flykt var han iförd mörk kostym. Fångnekten **Enholm**: omkring 24 år, men ser yngre ut, kortväxt, klen kroppsbyggnad, ljuslätt och ljusbruna ögon.

N. Sillman

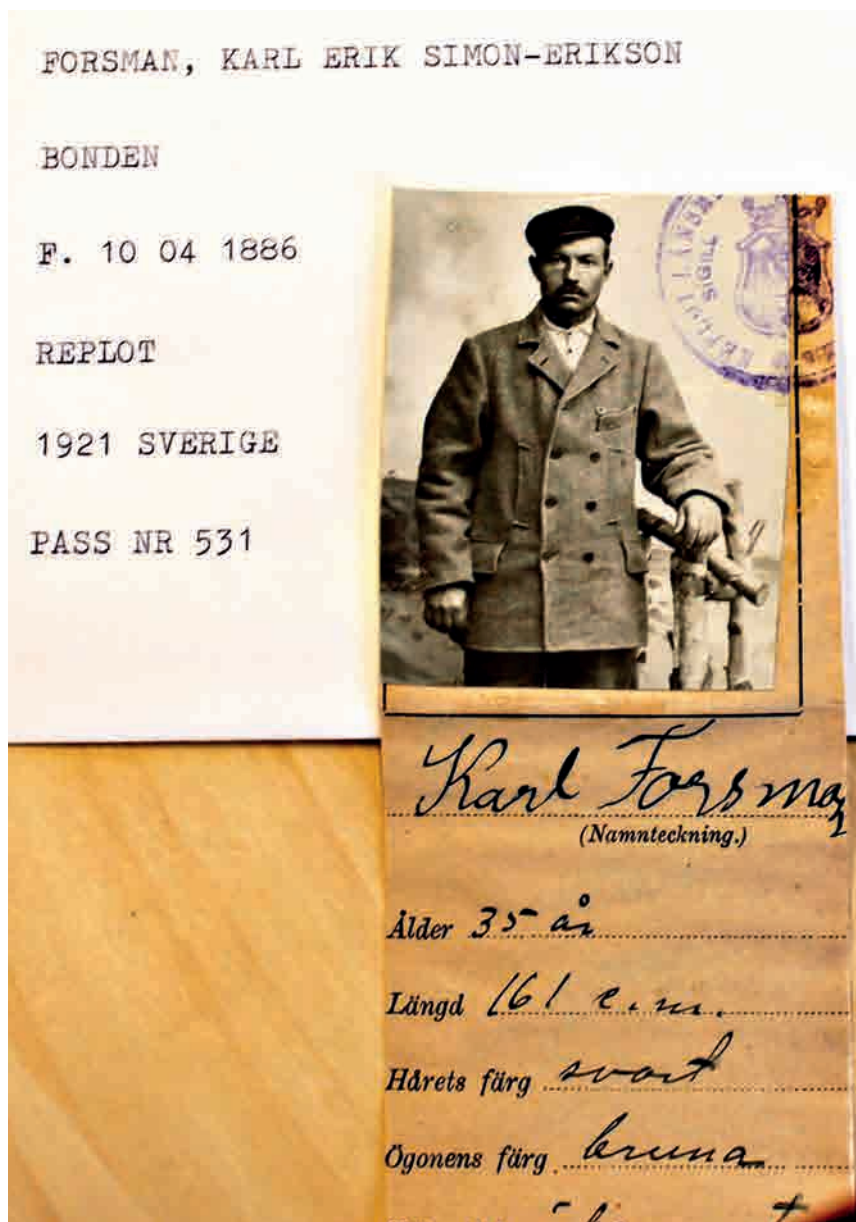
Tidningsmannen Edvin Sundqvist. Källa: En monografi av N-B Stormbom Del 1

till länsfängelset i Vasa. I februari 1916 insjuknade han och tillfrisknade först sent på våren.

Då Sundqvist en lördagskväll i maj var på hemväg, såg han, att hans hus var omringat av gendarmer och poliser. Han for då till värvare Karl Erik Kronman i Smedsby, och på måndag morgon återvände han till arbetet på Vasabladet. Han märkte då, att alla hans papper förseglats, varför han ringde till gendarmerchefen och protesterade mot husundersökningen. Denne gav Sundqvist order att genast infinna sig till förhör och han blev då anhållen (15.5.) och fördd till länsfängelset.

I mitten av juni fick man veta, att Sundqvist och Manns skulle föras bort från Vasa. Nu blev snabba åtgärder av nöden. Fredrik Wikman, Hugo Sundqvist (Edvins bror) och Ernst August Mitts gjorde upp flyktplanen. Medhjälpare var fångvaktaren Leander Enholm och sjuksköterskan Elli Smeds. Otto Kronman i Smedsby ville att bröderna Wik skulle organisera flykten från fängelset. Isak Sjöblom (Nygård) skulle få 3000 mark för att föra dem med båt till Sverige. Sjöblom kom under rysk bevakning i Replot och drog sig ur projektet. Bröderna Wik for då till Malskär och fick vallgrundsfiskaren Karl Erik Forsman att åta sig att föra flyktingarna över Kvarken.

Natten till den 23 skulle flykten ske. Enholm hade med hjälp av tvålavtryck tillverkat sammanlagt 11 metallnycklar, som behövdes för att hjälpa fångarna ur cellerna och fängelset. Litet över halv två låste Enholm upp celldörrarna. Allt gick bra tills det större låset till porten mot Strandgatan skulle öppnas. Nyckeln var för stor och grov! Det blev att klättra över muren.

Karl-Erik Simon-Erikson Forsman

Repliker på nyckeln till celldörren och till huvudporten. Nils Sundqvist har fotograferat nycklarna som han har i sin ägo.

Med hjälp av en kort stege som stöttades på stenar tog sig Manns och Enholm över genom att klättra upp på Sundqvists axlar. Herbert Manns:” Vi lade oss över muren och sträckte ned händerna. Sundqvist samlade

sig och tog sats och hoppade uppåt. Han fick tag i våra händer. Det var dock på ett hår när, att vi däruppe förlorat balansen. Då skulle vi alla tre huvudstupa ha störtat ned på fängelsegården”. Vid stranden väntade Fors-

man med sin båt. På Myrgrund väntade Mitts för att ingripa om något alarmerande skulle visa sig. Efter att ha lyckats undfly två spanande ryska fartyg anlände flyktingarna till Holmsund.

147. Секретно

Начальнику Управленія.

РАПОРТЪ.

№ 823.
8 Августа 1962.

Представляя при этомъ списокъ собственнымъ вещамъ СУНДКВИСТА, доношу ВАШЕМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСВУ, что у такового недвижимой собственности и капиталовъ не имѣется приблизительно стоимость вещей упомянутыхъ въ списокѣ не болѣе какъ 1000 марокъ. Вещи мною сданы на хранение помощнику редактора газеты "Vasa Bladet." ХАГМАНУ подл. расписку. -

На № 9619

ОТВѢТЪ
См. вход № 1153

ВЪ Д. № 40 ПРИЛОЖЕНИЕ: Списокъ.
Ротмистръ Стрелковъ

Nr 823 Hemlig.
Den 8 augusti
9/62 Rapport.

Presenterande denna avskrift över persedlar tillhörande ägaren Sundqvist, framlägger jag Eders Excellens, att hos en sådan den fasta egendomen och kapitalet inte finns ett ungefärligt värde för föremålen anförda i kopian mera än 1000 mark. Persedlarna är lämnade av mig för bevarande till medhjälparen till redaktören för Vasabladet, Hagman, mot kvitto.

Bifogade förteckning, Ryttmästare (oläsl.)

СПИСОКЪ

Собственнымъ вещамъ Финляндскаго Уроженца Эдвина СУНДКВИСТА.

№ по порядку	НАИМЕНОВАНИЕ ВЕЩЕЙ.	Количество.	ОТМѢТКА.
1.	Буфетъ / ясень /	1.	
2.	Стульевъ / Ясень /	6.	
3.	Столовый столъ / ясень /	1.	
4.	Стѣнные часы	1.	
5.	Желѣзная кровать	1.	
6.	Пружинный матрасъ	1.	
7.	Травяной Матрасъ	1.	
8.	Кухонка-пастель	1.	
9.	Ватный одѣяль	2.	
10.	Подушекъ	4.	
11.	Лѣтнее одѣяло	1.	
12.	Стульевъ	3.	
13.	Кресло раздвижное	1.	

Inventarie-
förteckning.

Skänk av askträ, stol av ask (6), matsalsbord av ask, väggklocka, vit säng, fjädermadrass, halmmadrass, liten säng, vadderat täcke (2), dynor (4), sommarfilt, trappstege (3), utdragbar länstol med dyna, ljuskrona av trä, elektrisk lampa, toalett med spegel, litet kar för blommor (6), djupa tallrikar (4), flata tallrikar (8), karott, såsskål (2), brödfat (2), salladsskål, tekoppar (8), assietter (8), dricksglas (2), små tallrikar (2), assiett för sylt, sockerskål, bordsknivar av aluminium (8), gafflar (4), knivar (8), tesked (1), bordsdukar (2), små matservetter (2), saker för tvätt (2), dåliga stolar för toaletten (6), rakkniv (2), städtillbehör för toaletten, kvinnoscarf, kravatt, borste av vide, klädborste, kam (2), skjortbröst (6), näsduk (4), mjuka kragar (2), styrkta kragar (4), manschetter (4 par), täcke för kläder, små persedlar (2), liten halvväst, sockor (4 par), strumpor (2 par), små ramar med bilder (3). skulpturer av gips (3), rullgardiner (3), helt nya spetsar (3), nattskjorta (1), svart smoking, svart bonjour (syrtut), frack, svart redingot, grå kavajkostym, trähängare för handdukar (2), järnhängare, ett tvättställ av trä med tillbehör, lågskor, identifikationsmärke

Ryttmästare (oläsl.)

Mottagandet av de ovan angivna persedlarna för bevaring'

Einar Hagman

Enholm beslöt att stanna i Sverige, medan Forsman återvände till Vallgrund som vilken oskyldig bottenhavs fiskare som helst. Herbert Manns reste vidare till

Tyskland och fortsatte sin verksamhet som agent både för den finländska aktivismen och för Tyskland i Sverige och Norge. Sundqvist fick omedelbart

anställning som fast medarbetare för Aftonbladet. I februari 1918 återvände han till Finland och Vasabladet.

*GP
Viking Åberg*

Efter flykten förflyttades Nicolai Sillman som guvernör till St. Mickel. Enligt N-E Nykvist var orsaken att Sillman inte lyckades förhindra flykten och utreda orsakerna till att den lyckades. Efter inbördeskriget fängslades Sillman för falsk angivelse och förpassades till länsfängelset i Vasa.

Källor:

Arkivmaterial

Viking Åberg: Det ryska greppet 1915-1917

Nils-Erik Nykvist: Aktivism och passivt motstånd i södra Svenskosterbotten 1898-1918.

(Översättning av ryska texter, G P)

Med gemensamma krafter för fosterlandet – Adelsläkten von Essens roll i jägarrörelsen

Adelsläkten von Essen härstammar från Jürgen von Essen, som år 1502 bosatte sig i Litauen. Han hörde till adelsläkten Essenberg i tyska Westfalen. Överste Odert Reinhold von Essen som tjänstgjorde i Björneborgs regemente och som stupade vid slaget vid Napue den 16.2.1714 efter att ha fått sammanlagt 32 sår, var en ättling i femte generationen. Hans kropp fördes till Nykarleby, där han begravdes under kyrkans golv och där han fortfarande ligger.

Carl Otto von Essens far, född i Oravais 1813, var löjtnant vid Österbottens regemente, Otto Mauritz von Essen. Otto von Essen var bokförare vid Kimo bruk. År 1835 köpte han Keppo gård och industrianläggningar. Efter Otto von Essens död 1876

bytte sågen ägare, men släkten von Essen ägde Keppo gård till år 1899.

Otto von Essen hade med sin hustru Anna Christina von Essen (f. Snellman) tio barn, av vilka Gustaf von Essen (f. 1851) och Carl Jonathan von Essen (f. 1851) var verksamma inom jägarrörelsen. Gustaf vigdes till präst 1870, han var kyrkoherde i Korstesjärvi under åren 1877-1887. År 1899 fick han titeln prost och 1894 blev han kyrkoherde i Munsala, där han avled 1917. Gustafs tvillingsöner Karl Armo och Väinö Wilhelm blev präster och deltog båda i värvningen av jägare. Carl Jonathan bedrev studier inom väveribranschen i England. Han grundade vid Kiitola gård i Jeppo, en lumpullfabrik 1881, ett ullspinneri 1895, ett färgeri 1902

samt år 1904 ett väveri med 18 maskiner. Företaget verkade från år 1915 som Jeppo ullspinneri Ab – Jepuan Willakehrutehdas Oy, tills det gick i konkurs 1932.

Carl Jonathan von Essen, som avled 1921 och Aina Johanna von Essen hade tio barn. Fadern och alla söner som nått vuxen ålder: Carl Didrik (Charly), Jonathan Jürgen, Wilhelm August. Gustaf Robert (Gösta) och Ernst Reinhold (Reino) deltog både i jägärvningen och den aktiva verksamheten. Tre av sönerna (Carl, Gustaf, Reinhold) blev också jägare.

Sammanträden på Kiitola gård i Jeppo

Carl Jonathan von Essen lärde känna Juho Ekola från Alahärmä redan under Voimaliitto-tiden.

Carl Jonathan von Essen (1851-1921). Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

Carl Didrik (Charly) von Essen (1875-1954). Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

Jonathan Jürgen von Essen (1878-1916). Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

Denna politiska organisation, grundad 1906, bedrev aktivt motstånd under täckmanteln för en idrottsorganisation. Målet för organisationen var självständighet för Finland. Senaten upplöste Voimaliitto under hösten 1906.

Första världskriget bröt ut 28.7.1914 och Finland försattes i krigstillstånd 31.7.1914. Följande dag förklarade Tyskland krig mot Ryssland. Jonathan von Essen kallade i september-oktober 1914 Juho Ekola till förhandlingar på Kiitola. På plats fanns också von Essens söner. Som resultat av mötet beslöt man att börja bearbeta folkets åsikter. Tidpunkten för mötet är anmärkningsvärd, då studenternas möte i kassarummet på Ostrobotnia hölls först den 20.11.1914!

I februari-mars 1915 fick Jürgen von Essen i samband med en resa som han gjorde till Karelen och Helsingfors kännedom om att unga män, huvudsakligen studenter, hade begivit sig till Tyskland. I april 1915 hölls ett möte på Kiitola där förutom Ekola och von Essen-medlemmar också deltog Nestor Fräntti från Korteshjärvi

Huvudbyggnaden på Kiitola i Jeppo. Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

och Daniel Jungar från Jeppo. På mötet beslöt man att fortsätta bearbeta den allmänna opinionen och följa med hur sakerna utvecklades.

På ett möte som hölls på Kiitola gård 26.8.1915 deltog förutom de tidigare nämnda personerna Kaarlo Laurell från Nykarleby. Man beslöt att fortsätta väckelsearbetet, men man förberedde sig också för direkt riktad verksamhet. Man skulle uppmana unga män att vara redo och att skaffa bland annat ryggsäckar och skodon. Endast två dagar senare,

den 28.8.1915, grundades i Tyskland en utbildningstrupp i Lockstedt, som satte igång den stora värvningen i Finland.

Efter mötet på Kiitola reste Jonathan von Essen till Sverige. I september träffade han Jonas Castrén i Södertälje och Herman Gummerus i Stockholm samt en ombudsman från Tyskland major Carlo von Aweyden. Man diskuterade bland annat vilket stöd och vilken hjälp man kunde vänta från Tyskland inför Finlands befrielse och vilka åtgärder man enligt majoren borde vidta.

Wilhelm August von Essen (1880-1929). Foto: Från boken Suomen jääkärit. Elämä ja toiminta sanoin ja kuvin. Kuopio 1918.

Gustaf Robert (Gösta) von Essen (1882-1957). Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

Ernst Reinhold (Reino) von Essen (1881-1940). Foto: Tapani Tikkala / Odert von Essens arkiv

Von Aweyden underrättades, att lagen om värnplikt från år 1878 ännu var i kraft och att uppstånd skulle kunna hållas i de delar av landet, vilka med hjälp av en möjlig landstigning kunde befrias och att sinnesstämningen hos majoriteten av Finlands befolkning var gynnsam mot Tyskland. Von Aweyden lovade Jonathan von Essen, att finländarna inte i något fall skulle skickas till fronten. Under resan underrättades von Essen också om värnplanen.

Rekryteringen börjar

Jonathan von Essen gjorde återresan över Kvarken och träffade i Vasa magister Edwin Sundquist med vilken han kom överens om att fortsätta verksamhetsarbetet så att Vasa skulle sköta södra distriktet, von Essen de norra med Vasa som gräns.

Kapten Reinhold von Essen verkade som ordförande för Svenska Österbottens Frihetskämpars Förbund från bildandet ända till Vinterkriget, där han stupade 10.3.1940. Frontmannaföreningen hedrade sin ordförande och hans far Jonathan von Essens minne genom att avtäckta en minnessten i Jeppo. Foto: Tapani Tikkala

Genast efter hemkomsten till Kiitola hölls 28.9. ett möte, där Ekola och familjen von Essen beslöt att omedelbart påbörja värningen av rekryter enligt en tidigare uppgjord plan. ”Det gick inte an för oss herremän att vända oss direkt till ungdomar, inte ens Ekola ansåg sig kunna göra det.” erinrade sig Carl Jonathan von Essen senare. På det här sättet kom värnings snabbt igång åtminstone på 23 orter: Jeppo, Knifsund, Gamlakarleby, Kronoby, Jakobstad, Nykarleby, Purmo, Munsala, Oravais, Vörå, Ylistaro, Vasa, Kannus, Evijärvi, Korteshjärvi, Lappajärvi, Ylihärmä, Alahärmä, Kauhava, Alajärvi, Lappo, Kurikka och Mänttä.

Gustaf von Essen verkade tio år (1877-1887) som kyrkoherde i Korteshjärvi och släkten von Essens goda förhållanden till socknen förklarar delvis det stora antal jägare som reste från Korteshjärvi. Hos den gamla prostens i Munsala förvarades litteratur som skulle förmedlas till

Tyskland och hans tvillingöner Armo och Väinö verkade som värvare i de egna församlingarna, Väinö i Munsala och Armo i Purmo.

Umeå etappen

Familjen von Essen deltog också i etappverksamheten. Charly guidade 6.10.1915 den första gruppen på fyra Alahärmäbor till Vasa, varifrån handelsman Herbert Manns förde dem 13.-15.10. med sin båt över ett stormigt hav till Holmön i Umeå. Med på resan följde också två Vasabor och en person från Helsingfors, vilka var på väg till Tyskland samt en Ilmajokibo som var på väg till Amerika. På grund av problem med motorn räckte resan i det stormiga vädret över två dygn.

Jürgen von Essen besökte Helsingfors i mitten av oktober tillsammans med sjökaptten Theodor Segersven för att träffa Karl Runar Appelberg och Kai Donner. En vecka tidigare besökte Jürgen Härmä, varifrån han

På Kiitola gård fästes en minnesplatta till minne av jägarvärningen och Jürgen von Essen. Foto: Tapani Tikkala

förde Tysklandsfarare till Jakobstad. I Jakobstad fanns också rekryter från Jeppo, Jakobstad och Korteshjärvi. Bröderna Sandvik förde dem 19.-20. oktober med båt till Holmön. Roos hann föra ännu en båtlast innan havet isbelades. Därefter dunstade Tysklandsfararnas iver och reslust bort, då fäder, mödrar och även andra personer fått tillfälle att påverka dem. Trafiken fortsatte likväl från Gamlakarleby, Jakobstad, Jeppo och Voltti, varifrån allt flere grupper fortsatte till Sverige via etapperna i Torneå och Kemi.

Ledare för Umeå-etappen i januari och februari 1916 var jägare Einar Wichmann (Vihma) och från februari till maj jägare Paul Wallenius. Wichmann skidade 24.1. med jägare Hjalmar Raatikainen från Holmön över Kvarken för att meddela att allt var klart i Umeå. I Vasa träffade de redaktör Sundquist och i Jeppo representanter för familjen von Essen. I stället för Sundquist överfördes skötseln av etap-

pen till Emil Vesterö från Västerö. Wichmann och Raatikainen skidade tillbaka till Umeå den 4.2.1916.

I februari korsades Kvarken av två transporter, den ena från Voltti bestående av cirka 140 man, den andra med cirka 40 man från Jeppo. Halvvägs fanns ett stort tält, Hotel Kaiser Wilhelm, utrustat av von Essen. Där fanns filter, matvaror, kokkärl, en kamin och ved. Senare brann tältet ned. I slutet av februari avslöjades Voltti-Oravais-etappen och vid ett möte som hölls 1. mars hos Kustaa Heikkilä i Alahärmä, där också von Essen deltog, beslöt man att upphöra med Voltti-Oravais-rutten och att i stället använda Jeppo-rutten.

I landsflykt

Jonathan von Essen var i Stockholm i slutet av april. I ett brev av 3.4.1916 från hotell Blå Bandet berättade han åt Reinhold, som skrivit in sig i Jägarbataljon, att hemma höll man på att ordna motorbåtstrafik över Kvarken,

vilken skulle inledas tidigare än väntat. På påskdagen hade han till Finland sänt ett brev i chiffrerskrift, där han berättade om ryssarnas övervakning och speciellt om de varningssignaler de använde.

I maj fick Jonathan von Essen en underrättelse från Jonas Castrén, att den finska truppen användes endast i vakttjänst. Likväl sändes jägarna till fronten den 31. maj 1916. På sommaren 1916 gick det ett rykte i södra Österbotten enligt vilket de flesta jägare hade stupat i kriget. Enligt Jonathan von Essen var värvning i södra Österbotten efter sommaren 1916 fullständigt omöjlig. Med stora motorbåtar, som införskaffades för transporter, fördes aktivister som eftersöktes av gendarmerna till svenska sidan. Jonathan och Charly von Essen for med jägaren Iisu Manninen från Alskat till Sverige i slutet av juli med en båt som fördes av Isak Nygård. Jägarna Jussi Sihvo och Konrad Laaksonen hämtade den 13. augusti med motorbåten Lola (Lola är en förkortning av Lockstedter Lager) från Oravais Juho Kivimäki, Kustaa Vesimäki, J.E. Härmänen, Juho och Nikolai Ekola, Gösta von Essen och Mats Talus, vilka hade gömt sig på en holme. De var framme i Umeå tidigt följande morgon.

Jonathan von Essen skrev från Stockholm den 16. augusti: "Min kära Reino. Gösta och jag är på den här sidan och de väntar på mig i Umeå, dit jag bör återvända för att ordna flyktningarnas ärenden, bland annat Juho och Nikolai Ekolas och Härmänens osv. Den 6. juni kom vi hem, men vi måste hela tiden, 8 veckor, hålla oss gömda för utomstående, dvs

På Jeppo gravgård finns Carl Jonathans (Charly), Johan Jürgens, Wilhelm Augusts, Gustaf Roberts och deras kusin Harald (Harry) von Essens (1892-3.4.1918, Kalevankangas) sista viloplats. Ernst Reinhold (Reino) von Essen stupade 10.3.1940 i Säkkijärvi, Nisalahti och välsignades som bliven på fältet. Hans minnessten finns i Vasa hjältegrav 1939-1944. Foto: Tapani Tikkala.

Motorbåten Lola och Selma Kivimäki. Jägarna Jussi Sihvo och Konrad Laaksonen transporterade 13.8.1916 med motorbåten Lola sju värvare från Oravais till Umeå. De hämtade Selma och Jussi Kivimäki samt J.E. Härmänen med samma båt i oktober 1917 från Sverige till Finland. Foto: Tapani Tikkala/Jarmo Kivimäkis arkiv

för alla utom de närmaste. Visserligen inträffade där episoder, som tog på nerverna, men det såg ut som om det skulle ha kunnat fortgå, om inte hade inträffat en oväntad händelse. Då fanns det inget annat råd än att igen sätta sig i rörelse. Efter olika slags och rätt kritiska situationer lyckades vi slippa över.” I samma brev skriver Jonathan att Gösta anslutit sig till truppen: ”Även om jag rådde honom att låta bli, eftersom hans dövhet på ena örat kunde vara till förfång i vissa situationer.”

Gendarmerna dödar Jürgen

Den 10. september anlände fyra gendarmar till Jeppo. Från järnvägsstationen eller från Jeppo kyrkby varnade man i allmänhet per telefon till Kiitola för gendarmar som anlant med tåg eller med häst. Man ringde från telefoncentralen också denna gång, men en okunnig telefonist kom inte att trycka på fjädern i telefonen, så att talet skulle höras, och därför kunde man inte höra hennes varning i Kiitola. I Kiitola

observerade man gendarmernas ankomst och Edvard Vik samt Wilhelm och Jürgen von Essen vilka befann sig i huset hoppade genom matsalsfönstret ut på bakgården. Edvard Vik och Vilhelm von Essen flydde ut på landsvägen, men Jürgen sprang på den väg som ledde till fabriken, förbi kontorsbyggnaden och magasinen. Gendarmerna som sprang efter Jürgen sköt fyra skott och träffade honom dödligt. Gösta skrev till Reinhold från Umeå den 19.10.1916: ”Jag reste från L. L. Via Hamburg till Berlin och kom till Umeå den 28. september. Eftersom jag nu antar att far och Wilhelm grundligt har redogjort för det grymma och uppskakande blodsdramat hemma i Kiitola, så är det enligt min mening onödigt att upprepa redogörelsen. Vår högt älskade bror Johan Jürgens brådstörtade och oväntade död fyllde oss alla med fasa. Så som far skrev till oss: ”Han blev det första blodsoffret i vår berättigade kamp på finskt mark mot våld och skräckvälde och enligt alla underrättelser att döma har hans blod inte

Jägaraktivistmedaljen.
Foto från Tapani Tikkalas samling

flutit förgäves. Runtom i landet råder harm, ilska och förskräckelse. Stark var hans vilja och gärningar för fosterlandet, far, mor och syskon, för allt gott och ädelt i livet.”

Den av Ilmari Wirkkala designade jägaraktivistmedaljen togs i bruk 1933. Medaljen beviljades åt personer, som hade deltagit i aktivistverksamheten genom att hjälpa finländarnas frivilliga utbildning i Tyskland men inte själva var jägare. Som medhjälpare räknades sådana, som deltagit i värnings-, etapp- och utrustningsverksamheten samt personer som kraftigt understött jägarrörelsen ideellt. Cirka 650 jägaraktivistmedaljer beviljades. På baksidan av medaljen står: ”Viribus pro patria unitis” - Me gemensamma krafter för fosterlandet.

*Tapani Tikkala
(översättn. GP)*

Frihetskrigarnas gravmärke

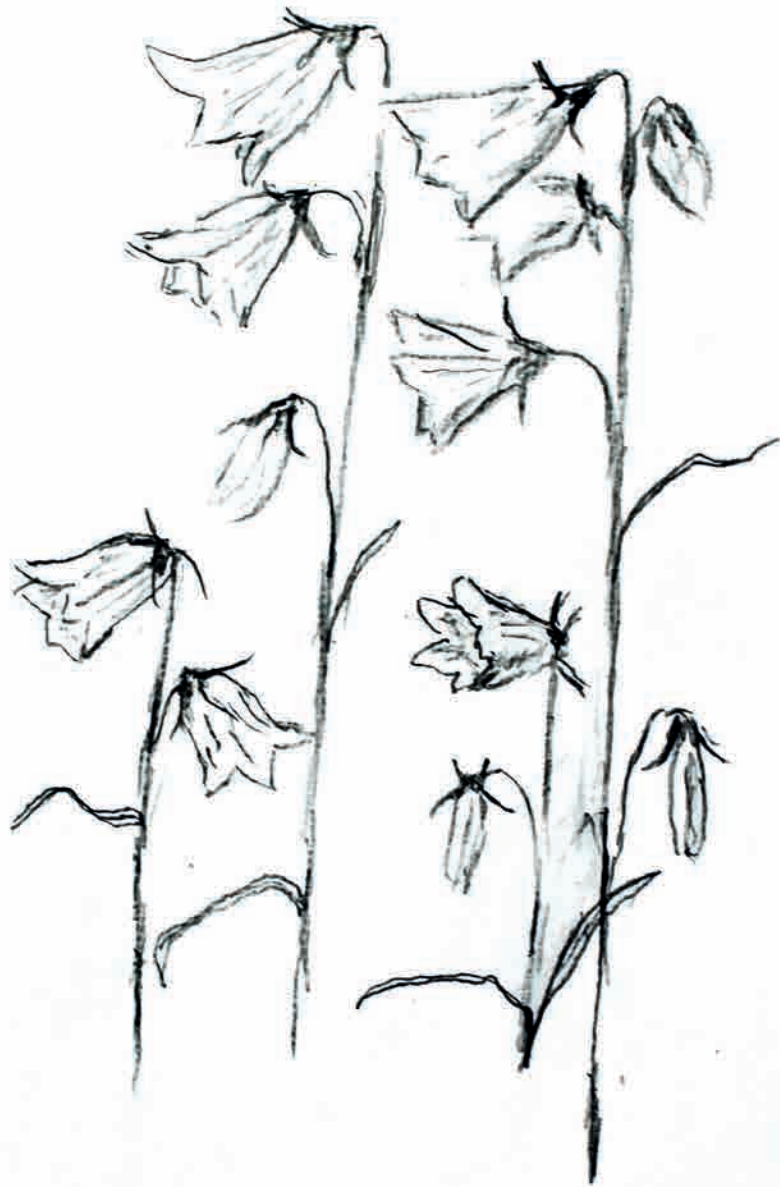
en hedersbetygelse till
fosterlandets befriare

FINLANDS FOLK STÅR I EVIG TACKSAMHETSSKULD TILL DE MÄN OCH KVINNOR SOM 1918 STRED FÖR VÅR FRIHET OCH MED SIN KAMP BEFÄSTE FINLANDS SJÄLVSTÄNDIGHET. DET ÄR EN HEDERSSAK FÖR OSS SOM HAFT FÖRMÅNEN ATT VÄXA UPP I ETT FRITT FOSTERLAND ATT FÖRSE DERAS GRAVVÅRDAR MED FRIHETSKRIGARNAS GRAVMÄRKE.

Gravstensmärket säljs av Frihetskrigets Traditionsförbund, Koulukatu 16 A, 33200 Tammerfors, tel (03) 223 0845.

I Österbotten förmedlas beställningarna av de lokala veteranföreningarna, vilka även ombesörjer fastsättningen av märkena på gravstenarna.

Pris 25 euro + leveranskostnader

*Veteranens läsare önskas
god fortsättning!*

Pitkäkatu 28-30 Stora Långgatan, Tammipiha - Ekgården
Puh./ Tel 050 596 4772
Auki - Öppet: 10-18, 10-14
info@vaasanelainkeskus.fi
www.vaasanelainkeskus.fi